

Інна Кравчук

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ORCID ID 0000-0002-1780-780X

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/177-189

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ У 1870-1920 РОКАХ

Статтю присвячено розвитку вищої жіночої освіти у Великій Британії у 1870-1920 роках. Охарактеризовано вплив суспільно-політичних умов на надання доступу до освіти жінкам у більшості британських закладів вищої освіти на рівних із чоловіками умовах. Проаналізовано стан та основні зміни у вищій жіночій освіті Англії, Шотландії та Уельсу з середини вікторіанської епохи до періоду після закінчення I світової війни. Висвітлено складнощі, з якими стикалися жінки, які прагнули здобути вищу освіту, окрім педагогічної, у зазначений період. У статті досліджено роль високоінтелектуальних жінок у розвитку вищої жіночої освіти у Великій Британії.

Ключові слова: вища жіноча освіта, Велика Британія, розвиток освіти, доступ до освіти, заклади вищої освіти, університет, коледж, професія вчительки, наукове товариство.

Постановка проблеми. У статті ми продемонструємо основні зміни, що відбувалися в жіночій освіті трьох частин Великої Британії (Англії, Шотландії та Уельсу) з середини вікторіанської епохи до періоду після закінчення I світової війни. Під час правління королеви Вікторії відбувається індустріалізація, зростає національний дохід, активно розвивається торгівля. Це період домінування Британської імперії та розширення її колоніальних володінь. Що стосується моральних стандартів та гендерних ролей, то популярною була ідея «окремих сфер», у яких повинні бути задіяні чоловіки та жінки. До «чоловічої сфери» належали політика, державна служба та комерційна діяльність, жінкам же варто було уникати цих занять та присвятити себе піклуванню про чоловіка та дітей, вести домашнє господарство, займатися благодійністю. Не всі жінки були задоволені таким станом речей, коли вони навіть не могли розпоряджатися власним майном та не мали прав на власних дітей. Наприкінці XIX століття жінки починають активну боротьбу за право голосу, а також за доступ до вищої освіти. Набуває популярності суфражизм, який спочатку мав характер мирних мітингів, пізніше набуває більш радикальних форм: побиття вітрин, підпали, боротьба з поліцією.

У XX столітті суттєво змінюється роль і статус жінки та сприйняття цієї ролі суспільством. У цей період європейським жінкам вдається досягнути поставлених цілей та домогтися ліквідації більшості форм дискримінації

щодо жінок. У 1906 році виборче право вперше в Європі здобули жінки у Великому князівстві Фінляндському, яке тоді входило до складу Російської імперії. У Великій Британії одружені жінки, старше 30 років та ті, які здобули вищу освіту, отримали можливість голосувати на виборах після закінчення I світової війни у 1918 році, а у 1928 році британські жінки здобули виборче право на рівних з чоловіками умовах.

Розуміючи роль освіти та її вплив на подальше життя, жінки активізували боротьбу за доступ до вищої освіти з середини XIX століття.

Аналіз актуальних досліджень. Певні аспекти розвитку жіночої освіти в Україні розглянуто в низці досліджень вітчизняних авторів. В. А. Добровольська (2006) охарактеризувала особливості формування мережі початкових, середніх, професійних, вищих шкіл для жіноцтва на Півдні України на початку XX століття. У монографії К. А. Кобченко (2007) здійснено комплексний аналіз історії Київських вищих жіночих курсів. Т. В. Сухенко (2001) дослідила розвиток та функціонування системи середніх жіночих закладів освіти на території України, що входила до складу Російської імперії в XIX – на початку XX століття. Л. М. Єршова (2002) проаналізувала етапи становлення та основні тенденції розвитку системи жіночої освіти на Волині.

Проблема розвитку жіночої освіти в країнах Європи, зокрема у Великій Британії, належить до числа маловивчених в Україні. У працях зарубіжних учених ця тема розкрита фрагментарно. Відома пацифістка та письменниця В. Бріттайн (Brittain) (1960) дослідила особливості навчання жінок в Оксфордському університеті. Р. Мак-Вільямс-Туллберг (McWilliams-Tullberg, 1975) проаналізувала розвиток освіти жінок у Кембриджі від заснування перших жіночих коледжів Гіртон та Ньюхема до 1970-х років. К. Дайхаус (Dyhouse, 1995) здійснила огляд освітніх можливостей жінок у менш відомих університетах, умов їхнього проживання в гуртожитках та охарактеризувала окремі аспекти студентського життя жіноцтва наприкінці XIX – на початку XX століття.

Мета статті полягає в аналізі стану вищої жіночої освіти у 1870–1920 роках у Великій Британії та характеристиці змін, що відбулися в зазначений період.

Методи дослідження: історико-ретроспективний аналіз розвитку жіночої освіти, біографічний метод, синтез, узагальнення, наукова інтерпретація отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Яскравою ілюстрацією складного шляху жіноцтва до здобуття вищої освіти слугують факти біографії відомої британської лікарки Елізабет Гаррет Андерсон. Ці факти свідчать про

упереджене ставлення, з яким стикалися жінки, що бажали отримати вищу освіту, зокрема медичну, у другій половині XIX століття. Спочатку Елізабет довелося переконати батьків, що її бажання стати лікаркою не є «огидним», як назвав його батько, уперше почувши цю ідею. Потім виявити неабияку силу волі й не відмовитися від своєї мети, коли ні Кембриджський, ні Оксфордський, ні Лондонський університети не надали їй права навчатися на медичному факультеті лише через гендерну приналежність. Врешті решт, їй вдалося здобути ступінь ліценціата Спільноти аптекарів і через рік стати першою британкою, ім'я якої було внесено до медичного реєстру. Не зупинившись на досягнутому і все ще не маючи можливості отримати повноцінну медичну освіту на Батьківщині, вона відправляється до Франції, де в 1870 здобуває ступінь доктора медичних наук (<https://www.notablebiographies.com/A-An/Anderson-Elizabeth-Garrett.html>).

Її життя – це історія успіху, яка послужила прикладом для інших жінок. Елізабет Гаррет Андерсон стала першою жінкою у Великій Британії, яка здобула диплом лікаря, очолила лікарню, стала деканом медичної школи і навіть мером міста. Вона доклала чимало зусиль, щоб у 1876 році було прийнято закон, який давав право всім кваліфікованим претендентам отримати ліцензію лікаря незалежно від статі.

Заклади вищої освіти самостійно вирішували питання про надання можливості навчання жінкам та умови здобуття освіти. Лондонський університет – це перший заклад вищої освіти у Великій Британії, що надав жінкам рівні з чоловіками можливості в доступі до освіти, отриманні освітніх ступенів та відзнак. У червні 1868 року Сенат Лондонського університету проголосував за те, щоб дозволити жінкам здавати «Загальний екзамен». І вже в травні 1869 року «Лондонська дев'ятка», тобто дев'ятеро жінок, які попереднього року стали першими студентками університету у Британії, проходили це випробування, що складалося з письмових робіт з різних предметів: латини, англійської мови, англійської історії, географії, математики, натуральної філософії, двох мов на вибір з грецької, французької, німецької та італійської, а також хімії або ботаніки (Carter, 2018).

15 травня 1869 року сімнадцятеро екзаменаторів Лондонського університету зібралися в Сомерсет-Хаус для вирішення незвичного для них завдання: оцінити результати першого «Загального екзамену для жінок». Відзнакою було нагороджено шестеро кандидаток: Сара Джейн Муді, Еліза Орме, Луїза фон Глен, Кейт Спіллер, Ізабелла де Лансі Вест та Сусанна Вуд. Ще троє студенток не склали іспит. Незважаючи на це, всіх дев'ятох називають «першопрохідцями» або «піонерами» вищої жіночої освіти (Carter, n.d.).

Однак, якщо їхні ровесники чоловічої статі, склавши «Загальний екзамен», здобували академічний ступінь, а то жінки – лише «Свідоцтво про кваліфікацію» (Certificate of Proficiency). Минуло ще десять років перед тим, як Лондонський університет вперше надав жінкам можливість здобути ступінь.

Ще одним доказом для борців за рівні права жінок та чоловіків послугувало дивовижне досягнення Філіппи Фосетт, про яке писали, як у Британії, так і за її межами, адже воно спростовувало аргументи їхніх опонентів, що жіночий мозок «слабший» за чоловічий та що жінки занадто емоційні і не досить раціональні, щоб приймати важливі рішення.

У 1890 році Філіппа Фосетт набрала найбільшу кількість балів на випускному екзамені з математики на здобуття ступеня бакалавра з відзнакою в Кембриджі, так званому Математичному Трайпосі, який і на даний час вважається найскладнішим екзаменом з математики в світі. І стала першою і на даний час єдиною жінкою, якій вдалося це зробити. Її результат був на 13 % кращий за найкращий результат представника чоловічої статі. Раніше цей екзамен вважався суто чоловічою справою, адже був не тільки перевіркою математичних знань, а й тестом на витривалість. Екзамен складався з 12 частин і тривав більше тижня. Кожна частина містила велику кількість різноманітних завдань, які потрібно було розв'язати за три години, надавши розгорнуту відповідь. Студенту, який набрав найбільшу кількість балів на цьому екзамені, присвоювали почесне звання «Старшого ранглера» (Senior Wrangler), що можна тлумачити як «перший у рейтингу». Багато випускників, які здобули це звання, у подальшому ставали відомими математиками, фізиками чи робили дуже успішну кар'єру в іншій сфері. Оголошення результатів екзамену було урочистою подією, спочатку зачитували список результатів випускників чоловічої статі, а потім жіночої. Філіппа Фосетт стала першою жінкою, яка набрала найбільшу кількість балів на Математичному Трайпосі, але оскільки Кембридж на той час не присуджував ступенів жінкам і вони не отримували дипломів звичайного зразка, почесне звання «Старшого ранглера» присвоїли студенту чоловічої статі, який фактично показав другий після неї результат. Хоча при оголошенні результатів її місце в рейтингу було визначене як «перед Старшим ранглером». (<http://www.diverse.cam.ac.uk/stories/fawcett/>).

Після цього її нагородили стипендією і вона продовжила навчання в Ньюхем коледжі, де потім працювала на посаді викладача математики протягом 10 років. Студентки відмічали швидкість вирішення завдань, сконцентрованість уваги міс Фосетт та те, з яким задоволенням вона

займалась улюбленою справою. Її досягнення стало ще одним кроком на шляху до подолання інтелектуальної депривації жінок.

Наприкінці XIX століття в Шотландії діяло чотири університети: університет Сент-Ендрюса, університет Глазго, Абердинський та Единбурзький університети. До 1892 року всі вони не надавали права жінкам отримати ідентичний освітній ступінь тому, який здобували представники протилежної статі. Проте прагнення жінок навчатися не могло залишитися непоміченим і професори та викладачі шукали «компромісний варіант». Наприклад, професор університету Сент-Ендрюса Вільям Найт, прибічник жіночої освіти, запропонував присвоювати жінкам ступінь ліценціата «Lady Licentiate in Arts» або як його скорочено називали «LLA». Випускницям університету Сент-Ендрюса цей ступінь почали присвоювати в 1877 році. Навчання, з сучасної точки зору, було дещо схожим на дистанційне: студентки здобували освіту у формі письмового спілкування з викладачами, а також відвідували заняття, однак не в університеті, а у приміщеннях поза його межами. З 1877 до його відміни у 1931 році, 36008 жінок навчалися, щоб здобути LLA і 5118 його здобули (Bell & Tight, 1993, p. 78-79). Взагалі така статистика була нормою для того часу, студенти обох статей могли провчитися рік чи кілька років і завершували навчання, не отримавши ступеня. Дівчат часто просили залишити навчання в разі хвороби одного з батьків для того, щоб вони могли попіклуватися про молодших сестер і братів, а також займатися домашнім господарством. Ступінь ліценціата отримали, зокрема героїня Першої світової війни медсестра і письменниця Віолетта Турстан, дитяча письменниця Хелен Баннерман і суфражистка Маргарет Невінсон.

Оскільки університет Сент-Ендрюса був першим у Шотландії, що запропонував жінкам нові освітні можливості, з 1892 року там навчалось багато студенток, що приносило йому значні прибутки. У 1913 році жінки склали 43 відсотки студентів, що здобували базову вищу освіту в цьому університеті, у той час як в інших шотландських університетах жінки становили близько чверті від загальної кількості студентів (Bell & Tight, 1993, p. 82).

Рух жінок за вищу освіту мав багато прибічників серед чоловіків. Так, за сприяння Джона Керда, ректора університету Глазго, у 1877 році була створена «Асоціація жінок за вищу освіту Глазго», яка ставила собі за мету запропонувати жінкам курс навчання, подібний до того, що проходили чоловіки в університетах та в цілому підвищити рівень культури та освіти жінок (<https://www.universitystory.gla.ac.uk/women-background/>).

До засновниць належали найбільш впливові та найбагатші жінки Шотландії. Першим президентом Асоціації була принцеса Луїза, донька королеви Вікторії, її заступницями були Джейн Скотт та Джессі Кемпбелл, яка в 1868 була ініціатором ідеї лекцій для жінок, на яку відгукнулися деякі професори університету Глазго.

У 1883 році Асоціація перетворилася на Коледж королеви Маргарет (Queen Margaret College). Джессі Кемпбелл стала його віце-президентом і очолила виконавчий комітет, вона переконала свою подругу Ізабеллу Елдер купити приміщення для коледжу і сама пожертвувала велику суму грошей на його розвиток. У тогочасній Шотландії це був єдиний коледж, де жінки могли здобути вищу освіту, у 1892 році коледж приєднався до університету Глазго. Вона була співавторкою статей про рух за вищу освіту жінок у Глазго. За її прогресивну діяльність у 1901 році університет присвоїв їй звання «доктора права» (LLD) (<https://www.universitystory.gla.ac.uk/biography/?id=WH1110&type=P>).

У Великій Британії, як і в багатьох європейських країнах, церква завжди була активним учасником освітнього процесу. Так, у Шотландії та Уельсі наприкінці XIX століття церковними діячами різних конфесій було відкрито низку закладів освіти для вчителів. У 1874 та 1875 роках було відкрито два жіночих учительських коледжі в Абердині. У 1895 році відкрито жіночий Римо-Католицький коледж у Глазго, студентки якого демонстрували високий рівень академічних знань (Kerr, 2014, p. 294).

Заснований 1886 року в Единбурзі, жіночий коледж Святого Георга був протягом дев'ятнадцяти років єдиним закладом освіти в Шотландії, що давав право викладати в середній школі. Абітурієнтками могли стати дівчата старше 19 років, що закінчили середню школу й отримали задовільні результати. Більшість абітурієнток закінчили вищу школу для дівчат. У коледжі вони вивчали теорію та історію педагогіки, а також відвідували заняття в університеті, готуючись отримати диплом учителя Единбурзького університету. Випускниці успішно склали іспити, де перевірявся загальний рівень знань та практичних навичок. Серед екзаменаторів були представники Кембриджського університету (Kerr, 2014, p. 294). У 1913 році коледж об'єднався з вищою школою Святого Георга для дівчат. До його закриття в 1939 році це був альтернативний заклад освіти для вчительок в Единбурзі. Багато зусиль для розвитку коледжу доклала перша директорка міс М. Р. Уокер, яка очолювала його з 1886 по 1910 рр. У 1921 році в коледжі було 40 студенток, які в подальшому могли стати вчительками англійської

мови, історії чи класичних мов (<https://www.ed.ac.uk/education/about-us/maps-estates-history/history/part-five>).

Проте церковним учительським коледжам було важко пристосуватися до швидких змін в освіті, а також знайти кошти для покращення умов проживання студентів. Щоб вирішити ці проблеми, уряд запропонував церкві взяти вчительські коледжі під свою відповідальність. Як результат, у 1905 році було створено чотири провінційні комітети в Единбурзі, Абердині, Сент-Ендрюсі та Глазго для нагляду за забезпеченням коледжів. До 1907 року, після сплати відшкодування: 15000 тисяч фунтів Церкві Шотландії та 10000 фунтів Об'єднаній вільній церкві, їхні коледжі стали державними (<https://www.ed.ac.uk/education/about-us/maps-estates-history/history/part-five>).

У сфері вищої освіти Уельс «відставав» від Шотландії і Англії, проте вже в 1884 році жінок приймали до всіх трьох коледжів Уельсу: Кардіффа, Аберістівіта та Бангора. У 1893 ці коледжі увійшли до складу новоствореного Уельського університету, у статуті якого було зазначено, що жінки мають право вступати на будь-який факультет на рівних з чоловіками умовах. Жінки можуть мати доступ до всіх відділів, департаментів та адміністративних органів, а також обіймати там посади (Beddoe, 2000, p. 29).

Це були позитивні зрушення, однак дійсність дещо відрізнялася від зазначеного в документі і при виборі членів адміністрації перевага надавалася чоловікам. Проте завдяки відкритій політиці вступу в уельських коледжах навчалося багато жінок.

Ці дані свідчать про різкий контраст між кількістю студенток у коледжах Уельсу та в старовинних англійських університетах Оксфорда і Кембриджу, де в той самий період особи жіночої статі становили близько 10 %. Такі англійські провінційні університети, як Лідс, Ліверпуль та Манчестер також не могли похвалитися такою великою кількістю студенток.

Таблиця 1

Кількість студентів денної форми навчання (Уельс) (Beddoe, 2000, p. 29)

	1900-1901		1910-1911	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Аберістівіт	266	208	262	192
Бангор	179	100	229	95
Кардіфф	333	167	408	189

На початку ХХ століття панувала думка, що якщо жінка хоче чи вимушена працювати, найбільш гідною для неї буде вчительська професія, тому жінки не тільки не зустрічали перешкод на цьому шляху, а й отримували фінансову допомогу. Так, в Уельсі з 1910 року студентки, які обрали професію вчительки, отримували грант, який покривав оплату за

всі чотири роки навчання. Здобуття сертифікату надавало можливість як отримати досить престижну професію, так і бути фінансово незалежною.

Беззаперечно, однією з передумов розвитку вищої жіночої освіти був стрімкий розвиток початкової й середньої освіти. По перше, як відомо, чим більше людина знає, тим більше вона хоче довідатися: здобувши якісну середню освіту, не всі дівчата бажали поповнити ряди на «ярмарку наречених» і кількість тих, хто прагнув задовольнити свою жагу до знань і продовжити навчання в коледжі чи університеті щороку зростала. По-друге, чим більше відкривалося середніх шкіл для дівчат, тим більше зростала потреба у кваліфікованих вчительських кадрах. У амбітних талановитих і сильних духом жінок, які здобули відповідну освіту, з'явилася можливість очолити велику паблік-скул для дівчат. Без сумніву директорка такої школи була відомою й шанованою в суспільстві особою, на відміну від скромної ролі власниці маленької приватної школи, яку збідніла пані могла влаштувати навіть у себе вдома.

Професія вчительки була мрією багатьох жінок на початку минулого століття. В Уельсі перший жіночий педагогічний коледж було відкрито в Свонсі в 1872 році, у 1893 за сприяння англіканської церкви побудовано коледж Святої Марії (St Mary's College) у Бангорі. Через п'ятнадцять років Бангор Нормал Коледж (Bangor Normal College) вперше відкрив свої двері для жінок. У 1909 році було надано дозвіл на будівництво жіночого педагогічного коледжу в Баррі, який було відкрито в 1914 (Beddoe, 2000, p. 30).

Під час навчання підкреслювалось значення моральної ролі вчительки. Предмети циклу трудового навчання займали чільне місце в навчальній програмі. Після закінчення коледжу випускниці отримували сертифікат вчительки початкової школи.

Що стосується Кардіффа, Аберістівіта та Бангора, то до 1911 року після закінчення навчання жінки здобували освітній ступінь і отримували сертифікат вчительки одночасно, а після 1911 року підхід дещо змінився: потрібно було навчатися 3 роки, щоб здобути освітній ступінь і ще один рік, щоб отримати сертифікат учительки (Beddoe, 2000, p. 30).

Потрібно пам'ятати, що тогочасне британське суспільство було досить класово розподіленим. Можливо, у наш час вживання поняття «класового розшарування суспільства» дехто сприймає як відгуки марксистсько-ленінської ідеології. Проте соціальна нерівність спостерігалася в усіх сферах життя, зокрема і в освіті. У теорії наприкінці XIX – на початку XX століття уельські дівчата з робітничого класу могли, закінчивши початкову школу, продовжити навчання в середній школі, а потім вступити до університету. На

практиці вони стикалися зі значними фінансовими труднощами і абітурієнтками університетів ставали за згоди батьків, окрім дівчат з вищих верств населення, доньки купців, багатих фермерів чи священників. Із 76 заяв на поселення в гуртожиток коледжу Аберістівіт у 1905–1906 та у 1913 років, які збереглися до нашого часу, можна побачити лише 2 – від доньок каменоломів та 1 – від доньки шахтаря (Beddoe, 2000, р. 30).

Для студенток дисципліна однозначно була суворішою, ніж для їхніх ровесників чоловічої статі. І хоча в Уельському університеті дівчата і хлопці відвідували лекції разом, їм заборонялося спілкуватися за межами аудиторії. Спільна участь у театральних постановках та інших видах позааудиторної роботи також не віталася. З коледжа Бангор вигнали студента і студентку, яких хтось помітив, що вони трималися за руки. У Аберістівіті заборонялися розмови між студентами протилежної статі, що дозволялися лише під час спортивних змагань та при виконання соціальних функцій із дозволу наглядачки гуртожитку Олександра-Хол. Студентки в Кардіффі та Аберістівіті, які не жили з батьками, повинні були проживати в гуртожитку. Міс Карпентер, перша наглядачка Олександра-Хол, установила жорсткі обмеження для своїх підопічних: студентку, яка щось вигукнула з вікна студенту, що проходив повз, також виключили з університету. Взимку дівчата повинні були повернутися до гуртожитку до 18.30. Без сумніву, студентки вважали такі міри занадто деспотичними та висловлювали своє невдоволення. Проте хоча ці суворі правила не надто відрізнялися від вікторіанських, вони існували, щоб заспокоїти батьків, які турбувалися про моральні якості своїх доньок, відправляючи їх на навчання до коледжу (Beddoe, 2000, р. 30-31).

Що стосується неформальної освіти, то популярним було членство в різноманітних наукових та культурних товариствах та асоціаціях, так званих «жіночих інститутах», гільдіях міщанок. Таких організацій, як місцевого, так і національного значення, у Великій Британії XIX століття було дуже багато. Літературні та філософські товариства були засновані в Лондоні та багатьох провінційних містах: Бристолі, Лідсі, Ліверпулі, Галлі, Шефільді, Барнслі тощо. Засновниками основних наукових та культурних товариств були представники еліти, і функціонували вони як джентельменські клуби, тож чоловіки вирішували, чи можна допускати туди жінок і за яких умов. Деякі товариства надавали членство жінкам, інші дозволяли їм бути присутніми лише на певних засіданнях, також чимало наукових організацій відмовляли жінкам у вступі. Так, наприклад, жінок не приймали до Геологічного товариства на тій підставі, що вони були «у кращому разі розумними аматорками, а не професіоналами» (Purvis, 1991, р. 97). Ставши президентом

Лондонського Етнологічного товариства у 1868 році, Томас Гакслі також виявив негативне ставлення щодо присутності жінок на наукових засіданнях, проте їм дозволяли бути присутніми на засіданнях, де обговорювалися науково-популярні теми. У 1902 році Лондонська королівська спільнота відмовила у членстві видатній вченій та винахідниці у галузі фізики, математики та інженерії Герті Айртон на тій підставі, що вона одружена жінка. Проте через чотири роки вона стала першою британкою, якій Королівська спільнота вручила почесну нагороду – медаль Х'юза, якою нагороджували вчених за оригінальне відкриття в фізиці (Manson, 1991).

Більше жінок можна було побачити в літературних та філософських товариствах, де їх допускали до лекцій, зазвичай як супутниць членів товариства чоловічої статі. З 1869 жінки починають проводити лекції на засіданнях Шеффілдського літературного і філософського товариства: відома дослідниця Мері Кінслі розповідала про Західну Африку, місіс Бейзіл Роуз зробила доповідь про російську музику, а міс Роуланд – про канадські народні пісні. У 1871 році на засіданні Ноттінгемського літературного та філософського товариства Емілі Девіс виступила з доповіддю «Освіта в коледжі для жінок», очікуючи на підтримку і грошову допомогу для перенесення жіночого коледжу, заснованого у 1869 в місті Гітчин (пізніше цей коледж назвали Гіртон) у місцевість ближче до Кембриджського університету, до складу якого цей коледж належав (Purvis, 1991, p. 97-98).

Важливим було те, що жінки могли бути присутніми, у якості не лише слухачів, а й доповідачів, на щорічних конгресах впливової Національної асоціації розвитку суспільних наук, де обговорювалися актуальні соціальні проблеми. На конгресі 1879 року значну увагу було приділено жіночій освіті. Освітній діяч Л. Стенлі наголосив, що при розгляді можливостей подальшого розвитку середньої освіти потрібно врахувати потреби обох статей однаковою мірою, зокрема він порушив питання рівноцінного фінансового забезпечення шкіл для дівчат та для хлопців та створення однакових педагогічних умов. М. Тейбор зробила доповідь про підготовку та реєстрацію вчителів. Вона зазначила, що негативний вплив на середню освіту дівчат мала недостатня освіта вчительок, а також, які кроки робилися для подолання цієї проблеми (<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.31970019351029;view=1up;seq=452>).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, протягом п'ятдесяти років, які стали предметом нашої розвідки, відбувалися поступові зміни в жіночій освіті у Великій Британії. Як відомо, Велика Британія – це країна, де дуже цінують традиції, що дозволяє їй зберігати свою

унікальність. Проте, іноді саме данина традиціям стоїть на заваді позитивних зрушень. Так було з вищою освітою жінок. Їм доводилося ламати стереотипи щодо можливості отримання спочатку доступу до вищої освіти, потім одержання дипломів і академічних ступенів та самореалізації у професійній діяльності. Переконаючи батьків, адміністрацію закладів вищої освіти, уряд і все суспільство в імовірності й необхідності таких змін, вони здобували як прибічників, так і зятятих опонентів.

Британське тогочасне суспільство було досить класово розподіленим, відображення цього можна побачити і в освіті. Дівчата з незаможних родин мріяли про професію вчительки. І за рахунок фінансової допомоги уряду навіть могли здобути цю професію в деяких закладах безкоштовно.

Хоча більшість університетів до 1900 року надали доступ до вищої освіти жінкам, існували різні форми дискримінації жінок в академічному і науковому середовищі. Престижні наукові товариства часто демонстрували упереджене ставлення до членства жінок або застосовували низку обмежень стосовно їхньої діяльності.

Вища освіта в інших галузях, крім педагогіки, у Великій Британії в зазначений період була доступною лише для небагатьох жінок, як правило, з багатих родин, які не тільки були розумними й обдарованими та проходили більш ретельний відбір при вступі, ніж студенти чоловічої статі, а також амбітними і цілеспрямованими, щоб іти всупереч усталеним традиціям. У сучасному розумінні їх можна назвати «агентами змін», адже часто вони відстоювали права й відкривали нові горизонти не лише для себе, а і для всіх жінок, доводячи суспільству, що є досить інтелектуально здібними, фізично витривалими і відповідальними, щоб здобути вищу освіту та виконувати не лише традиційну роль дружини і матері, а й проводити дослідження та робити винаходи, бути фахівцями у своїй професії, приймати важливі політичні рішення.

ЛІТЕРАТУРА

- Beddoe, D. (2000). *A History of Women in Twentieth- Century Wales*. Cardiff: University of Wales Press.
- Bell, R. & Tight, M. (1993). *Open Universities: a British Tradition?* Buckingham: Open University Press.
- Brittain, V. (1960). *The Women at Oxford: a Fragment of History*. New York: The Macmillan Company.
- Carter, Ph. (2018). *The first women at university: remembering 'the London Nine'*. Retrieved from The World University Rankings website: <https://www.timeshighereducation.com/blog/first-women-university-remembering-london-nine> Accessed on January 14, 2019.

- Carter, Ph. (n.d.). *Oh Pioneers! Remembering the London Nine*. Retrieved from University of London website: <https://london.ac.uk/news-and-opinion/leading-women/oh-pioneers-remembering-london-nine> Accessed on March 14, 2019.
- Добровольська, В. А. (2006). *Історія жіночої освіти Півдня України (1901 – 1910 рр.)* (автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01). Дніпропетровськ (Dobrovolska, V. A. (2006). *History of Women's Education of Southern Ukraine (1901-1910)* (PhD thesis abstract). Dnipropetrovsk).
- Dyhouse, C. (1995). *No distinction of sex? Women in British universities, 1870-1939*. London: UCL Press.
- Elizabeth Garrett Anderson Biography. In *Encyclopedia of World Biography*. Retrieved from: <https://www.notablebiographies.com/A-An/Anderson-Elizabeth-Garrett.html> Accessed on March 14, 2019.
- Jessie Campbell of Tullichewan. Retrieved from University of Glasgow website: <https://www.universitystory.gla.ac.uk/biography/?id=WH1110&type=P> Accessed on February 10, 2019.
- Kerr, Jh. (2014). *Scottish Education: School and University - From Early Times to 1908 with an Addendum 1908–1913*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Кобченко, К. А. (2007). «Жіночий університет Святої Ольги»: історія Київських вищих жіночих курсів. Київ: «МП Леся» (Kobchenko, K. A. (2007). *Saint Olha's Women's University: History of Kyiv Higher Women's Courses*. Kyiv, Ukraine: «MP Lesia»).
- Mason, J. (1991). Hertha Ayrton (1854-1923) and the admission of women to the Royal Society of London. *Notes and Records of the Royal Society of London*, 45 (2), 201-220. Retrieved from: <http://doi.org/10.1098/rsnr.1991.0019>
- McWilliams-Tullberg, R. (1975). *Women at Cambridge. A Men's University – Through a Mixed Type*. London: Victor Gollancz LTD.
- Philippa Fawcett: a pioneer in education. Retrieved from University of Cambridge website: <http://www.diverse.cam.ac.uk/stories/fawcett/> Accessed on January 10, 2019.
- Сухенко, Т. В. (2001). *Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX ст.)* (автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01). Київ (Sukhenko, T. V. (2001). *Secondary Women's Education in Ukraine (XIX – early XX century)* (PhD thesis abstract). Kyiv).
- The Englishwoman's review of social and industrial questions 1879 Vol. 10.* (1985). New York, London: Garland Publishing. Retrieved from Hathi Trust Digital Library website: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.31970019351029;view=1up;seq=452> Accessed on January 10, 2019.
- The Four Provincial Committees: 1907 onwards.* Retrieved from Moray House School of Education website: <https://www.ed.ac.uk/education/about-us/maps-estates-history/history/part-five>. Accessed on February 3, 2019
- Women in the University.* Retrieved from University of Glasgow website: <https://www.universitystory.gla.ac.uk/women-background/> Accessed on March 20, 2019, Accessed on January 11, 2019.
- Єршова, Л. М. (2002). *Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Київ (Yershova, L. M. (2002). *Development of women's education in Volyn (late XVIII – early XX century)* (PhD thesis abstract). Kyiv).

РЕЗЮМЕ

Кравчук Інна. Развитие высшего женского образования в Великобритании в 1870-1920 годах.

Статья посвящена развитию высшего женского образования в Великобритании в 1870-1920 годах. Охарактеризовано влияние общественно-политических условий на

предоставление доступа к образованию женщинам в большинстве британских высших учебных заведений на равных с мужчинами условиях. Проанализировано состояние и основные изменения в высшем женском образовании Англии, Шотландии и Уэльса с середины викторианской эпохи до периода после окончания Первой мировой войны. Освещены сложности, с которыми сталкивались женщины, стремившиеся получить высшее образование, кроме педагогического, в указанный период. В статье исследована роль высокоинтеллектуальных женщин в развитии высшего женского образования в Великобритании.

Ключевые слова: *высшее женское образование, Великобритания, развитие образования, доступ к образованию, высшие учебные заведения, университет, колледж, профессия учительницы, научное общество.*

SUMMARY

Kravchuk Inna. Development of women's higher education in Great Britain in 1870-1920.

The article is devoted to the development of women's higher education in Great Britain in 1870-1920. The influence of socio-political conditions on women's access to higher education in most British higher education institutions on equal terms with men is described. The state and major changes in women's higher education in England, Scotland and Wales from the middle of the Victorian era to the period after the end of the I World War are analyzed. The difficulties encountered by women who wanted to get higher education in the specified period are determined. The article examines the role of highly intellectual women in the development of women's higher education in Great Britain. A vivid illustration of the difficult path of women towards higher education in the second half of the XIX century is the biography of the famous British physician Elizabeth Garrett Anderson, who could not obtain her medical degree in Britain because of her gender and had to go to France to get it.

The decision whether to admit women and on which terms was to be made by the university itself. Although most universities had provided access to higher education for women by 1900, there were various forms of discrimination against women in the academic and scientific community. Prestigious scientific societies often demonstrated a biased attitude towards women's membership or imposed a number of restrictions on their activities.

In Great Britain higher education in fields other than pedagogy during the mentioned above period was only available to a few women possessing certain qualities. They as a rule descended from wealthy families and were not only smart, gifted and selected more carefully than male students, but also ambitious and determined to go against the established traditions.

In the modern sense, they can be called "agents of change" because they often fought for the rights and opened new horizons not only for themselves but also for all women. They proved that women are physically and intellectually capable and responsible to obtain higher education and perform not only the traditional role of wives and mothers, but also to conduct research and make inventions, be experts in their profession and make important political decisions.

Key words: *women's higher education, Great Britain, development of education, access to education, higher education institutions, university, college, teacher's profession, scientific society.*